

ЕТАПИ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНІЙ ЮСТИЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА В УКРАЇНІ

STAGES OF REGULATORY REGULATION OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN CRIMINAL JUSTICE IN THE EUROPEAN UNION AND IN UKRAINE

Репіна Ю.С., к.е.н., доцент,
науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою
*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем нормативного врегулювання використання технологій штучного інтелекту в кримінальній юстиції в Європейському Союзі та в Україні. З огляду на можливі напрями застосування технологій штучного інтелекту у діяльності правоохоронних та судових органів занепокоєння як фахівців у галузі права, так і громадськості по всьому світу викликає поточний стан та перспективи їх унормування. Проявом серйозного ставлення до проблеми використання технологій/систем штучного інтелекту наразі є понад двадцять п'ять документів щодо етичних принципів використання штучного інтелекту, які підготовлені інституціями Європейського Союзу та Ради Європи. Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи прийняла першу в світі Європейську хартію етичного використання штучного інтелекту у судових системах та суміжному середовищі, а Консультативна рада європейських суддів ще раніше надала свої рекомендації щодо використання інформаційних технологій в судочинстві. Європейський Союз в рамках своєї цифрової стратегії наразі готує Закон про штучний інтелект з метою забезпечити найкращі умови для розробки і використання цієї інноваційної технології, який має стати першим у світі всеохоплюючим законом про штучний інтелект. Певні кроки на шляху до врегулювання використання технологій штучного інтелекту зроблені і в Україні, зокрема, Кабінетом міністрів України при схваленні Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, в тому числі в сфері правосуддя та при затвердженні Плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки, а також у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України, Концепції програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки (ЄСІТС), підготовленої Державною судовою адміністрацією України.

Ключові слова: штучний інтелект, інноваційні технології у правоохоронних та судових органах, правосуддя, судочинство, кримінальна юстиція, етичне використання штучного інтелекту, критерії та принципи застосування штучного інтелекту, рівні ризику штучного інтелекту, інформаційно-комунікаційні технології, ЄСІТС, права людини.

The article analyses one of the current problems of regulatory settlement of Artificial Intelligence (AI) in criminal justice in the European Union and Ukraine. Given the possible directions of application of Artificial Intelligence technologies in the activities of law enforcement and the judiciary, the current state and prospects of their standardization are of concern to both legal professionals and the public around the world. A manifestation of a serious attitude toward the problem of the use of Artificial Intelligence technologies/Artificial intelligence systems (AIS) is currently more than twenty-five documents on the ethical principles of the use of AI, which have been prepared and adopted by the institutions of the European Union and the Council of Europe. The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) has for the first time adopted the European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Environment and the Consultative Council of European Judges (CCJE) previously made its recommendations on justice and information technologies (IT). As part of its digital strategy, the European Union wants to regulate artificial intelligence (AI) through the AI Act to ensure better conditions for the development and use of this innovative technology, the world's first comprehensive AI law. Certain steps on the way to regulating the use of Artificial Intelligence technologies have been taken in Ukraine, in particular, by the Cabinet of Ministers of Ukraine with the approval of the Concept of Artificial Intelligence Development in Ukraine, including in the judiciary, and the approval of the Action Plan for the Implementation of the Concept in AI in Ukraine for 2021–2024, as well as in the Strategy for the Development of the Judiciary and Constitutional Justice for 2021–2023, approved by the Decree of the President of Ukraine, the Concept of the Program for Informatization of Local and Appeal Courts and the Project for the Construction of the Unified Judicial Information and Telecommunication System for 2022–2024 (UJITS), prepared by the State Judicial Administration of Ukraine.

Key words: Artificial Intelligence (AI), innovative technologies in law enforcement and judiciary, justice, criminal proceedings, AI Ethics, AI Principles, risk levels AIS, EU AI Act, UJITS, human rights.

Проблема використання інформаційних технологій (далі – ІТ) в правосудді є відомою та такою, що широко обговорюється протягом останніх десятиліть у професійних наукових виданнях по всьому світу. Останніми роками пожвавилися дискусії як серед науковців, так і серед юристів-практиків щодо застосування та регулювання використання технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) у правоохоронній та судовій діяльності з огляду на технічні досягнення у цьому напрямку. Метою статті є з'ясування поточного стану та перспективних напрямів нормативного врегулювання використання технологій ШІ в кримінальній юстиції в Європейському Союзі (з огляду на незворотність європейського курсу України) та України.

Проявом серйозного ставлення до проблеми використання технологій ШІ в Європі є наразі понад двадцять п'ять документів, які присвячені етичним принципам використання ШІ і підготовлені різними інституціями Європейського Союзу (далі – ЄС) та Ради Європи. Так, можна стверджувати, що Консультативна рада європейських суддів (далі – КРЕС)

у Висновку № 14 (2011) «Судочинство та інформаційні технології» [1], підсумувавши багаторічні дослідження можливостей використання ІТ при здійсненні правосуддя хоча й без посилання на технології ШІ, однак в загальному вигляді визначила орієнтири для їх подальшого використання [2]. КРЕС оцінює ІТ як засіб покращення здійснення судочинства. При цьому ІТ мають бути адаптованими до потреб суддів та інших користувачів системи, це в будь-якому разі не повинно порушувати гарантії та процесуальні права, принцип неупередженості при розгляді справи, а судді мають приймати участь в прийнятті всіх рішень стосовно використання та розвитку ІТ в судовій системі. Більше того ІТ не повинні втручатися в повноваження судді та підривати керівні принципи, зазначені в Статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Окремо хочеться виділити, що КРЕС наполягає на необхідності звернути увагу на потреби тих осіб, які не в змозі використовувати засоби ІТ. На нашу думку, у такий спосіб КРЕС застерігає проти безальтернативності використання ІТ в судочинстві.

У грудні 2018 р. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (далі – ЄКЕП) прийняла «Європейську хартію етичного використання ШІ в судових системах та суміжному середовищі» [3], в якій визначила принципи ефективного використання ШІ в судочинстві – суттєві характеристики, які відповідають за правильне функціонування системи і без яких її призначення не реалізується: (1) повага до фундаментальних прав людини (має бути забезпечена гарантія відповідності інструментів та сервісів ШІ правам людини і основоположним свободам (перш за все, тим, які проголошено ЄКПЛ та Конвенцією про захист персональних даних)), (2) недискримінації (створення дієвих запобіжників розвитку або посилення будь-якої дискримінації між особами або групами осіб), (3) якості та безпеки (повага до обробки судових рішень та даних, коли необхідно використовувати сертифіковані джерела та нематеріальні дані з моделями, розробленими міждисциплінарним способом, у безпечному технологічному середовищі), (4) відкритості (транспарентності), безсторонності і чесності (доступні й зрозумілі способи обробки даних та задіяння зовнішніх перевірок), (5) «під контролем користувача» (виключення підходу, що приписує, та на існуванні гарантії поінформованості суб'єкта-користувача, який контролює свій вибір (своє рішення)) [4].

Шостого жовтня 2021 р. Європейський парламент прийняв Резолюцію «Штучний інтелект в кримінальному праві та його використання поліцією та судовими органами в кримінальних справах» [5], у якій зауважує, що впровадження та застосування технологій ШІ слід розглядати не як самоціль, а як інструмент для служіння людям з кінцевою метою підвищення добробуту людей, людських можливостей і безпеки. При цьому, незважаючи на триваючий розвиток швидкості комп'ютерної обробки та об'єму пам'яті, поки що не існує програм, які б могли б зрівнятися з гнучкістю людського розуму (поряд з тим, нові технологічні можливості ШІ можуть виникнути у майбутньому внаслідок наукових досліджень по всьому світу, а деякі програми із застосуванням ШІ вже зараз досягли рівня продуктивності людини-експерта/професіонала при виконанні певних конкретних завдань (наприклад, Legal tech) і можуть надавати значно швидші і повніші результати). Також використання технологій ШІ видається здатним вдосконалити методи роботи правоохоронних та судових органів та підвищити ефективність протидії кримінальним правопорушенням (наприклад, злочинам у фінансовій сфері, щодо фінансування тероризму, сексуального насилля та експлуатації дітей в Інтернеті, кіберзлочинам) та у такий спосіб сприяти безпеці громадян ЄС. Європейський парламент відзначив, що застосування ШІ створює ризики для дотримання основних прав і свобод людини, адже будь-яке тотальне застосування ШІ з метою масового спостереження було б непропорційним. Більше того, такі системи із використанням технологій ШІ є уразливими для кібератак, що мають наслідком спотворення даних, формування невірних набору даних, а це відповідно призводить до упередженого результату та потенційно експоненційно ще більшої шкоди як для окремих осіб, так і певних груп.

Європейський парламент вважає, що методи спостереження на основі ШІ вимагають, щоб законодавці в усьому світі ретельно оцінили наслідки дозволу на розгортання технологій, які применшують роль людини в правоохоронній діяльності та при винесенні судових рішень. При цьому визнається позитивний внесок певних типів застосування, що використовують технології ШІ, в роботу правоохоронних та судових органів країн-членів ЄС та у якості прикладу наводиться покращене управління прецедентним правом, що досягли інструменти, які дозволяють застосовувати додаткові параметри пошуку. Водночас підкреслюється, що існує низка інших потенційних застосувань ШІ в правоохоронних органах і судовій системі, які

можна вивчити, беручи до уваги п'ять принципів Хартії і приділяючи особливу увагу «використанню, яке вимагає найбільших застережень», ідентифікованих ЄКЕП.

Більше того достатньо категорично із наведенням жорстких аргументів Європейська парламент закликає до:

– постійної заборони використання автоматизованого аналізу та/або розпізнавання в загальнодоступних місцях інших людських особливостей, таких як хода, відбитки пальців, ДНК, голос та інші біометричні та поведінкові сигнали;

– до мораторію на розгортання систем розпізнавання обличчя для цілей правоохоронних органів, які мають функцію ідентифікації (виняток – ідентифікація жертв злочинів): доки технічні стандарти не будуть вважатися повністю такими, що відповідають основним правам, отримані результати є неупередженими та недискримінаційними, законодавча база забезпечує суворі гарантії проти зловживання та суворий демократичний контроль і нагляд, і є емпіричні докази необхідності та пропорційності для розгортання таких технологій (якщо вищевказані критерії не виконуються, системи не повинні використовуватися або розгортатися).

Глибоке занепокоєння Європейського парламенту викликає використання правоохоронними органами та спецслужбами приватних баз даних розпізнавання обличчя, таких як Clearview AI, які він закликає заборонити. Посилаючись на криміналістичні дослідження, які засвідчили, що жодні потенційні нові ідентифікатори (наприклад, розпізнавання райдужної оболонки ока чи обличчя) не стануть настільки ж надійними, як ДНК чи відбитки пальців, Європейський парламент закликає Європейську комісію не розширювати рамки Рішення Прімо (The Prüm Decision) [6].

У квітні 2021 р. Європейська комісія вперше запропонувала нормативне регулювання ШІ в ЄС. Парламент хоче встановити технологічно нейтральне, єдине визначення ШІ, яке можна було б застосовувати до майбутніх систем ШІ, а пріоритетом визначено забезпечення відповідності систем ШІ критеріям: (1) безпечності, (2) прозорості, (3) доступності для відстеження, (4) недискримінаційності, (5) екологічної чистоти, (6) контролюваності людьми.

Так, системи ШІ, які можна використовувати в різних додатках, аналізуються і класифікуються відповідно до ризику, який вони представляють для користувачів. Рівень ризику (неприйнятний, високий, обмежений тощо) – це критерій для посилення рівня регулювання:

1) системи ШІ з неприйнятним ризиком – це системи, які вважаються загрозою для людей і будуть заборонені. Вони включають: когнітивно-поведінкове маніпулювання людьми або окремими вразливими групами (наприклад, голосові іграшки, які заохочують небезпечну поведінку дітей); соціальний рейтинг (ранжування людей за будь-якими класифікаційними ознаками, такими як поведінка, соціально-економічний статус, особистісні характеристики); біометричну ідентифікацію та категоризацію людей; системи біометричної ідентифікації в режимі реального часу та віддалені (наприклад, розпізнавання обличчя).

Водночас для правоохоронних цілей можуть бути дозволені деякі винятки. Зокрема, системи дистанційної біометричної ідентифікації «в режимі реального часу» будуть дозволені в обмеженій кількості для серйозних випадків, а системи дистанційної біометричної ідентифікації – розслідування тяжких злочинів і лише після дозволу суду;

2) системи ШІ, які негативно впливають на безпеку або фундаментальні права, вважатимуться системами ШІ з високим ризиком і поділятимуться на дві категорії: (а) системи ШІ, що використовуються в продуктах, які підпадають під дію Директиви Європейського парламенту і Ради 2001/95/ЄС від 3 грудня 2001 року «Про загальну безпечність продуктів» і включають іграшки, авіацію, автомобілі, медичне обладнання та ліфти; (б) системи ШІ,

що належать до специфічних сфер, які повинні бути зареєстровані в базі даних ЄС: управління та експлуатація критичної інфраструктури; освіта та професійна підготовка; зайнятість, кадровий менеджмент/управління персоналом та доступ до самозайнятості; доступ і користування основними приватними послугами та державними послугами та пільгами; правоохоронні органи; управління міграцією, справами щодо біженців та прикордонним контролем; допомога при інтерпретації та застосуванні законодавства.

Усі системи ШІ з високим рівнем ризику будуть оцінюватися перед виведенням на ринок, а також протягом усього життєвого циклу;

3) універсальний та генеративний ШІ (генеративний ШІ – такий, як ChatGPT), повинен відповідати вимогам прозорості щодо: а) розкриття інформації про те, що контент створено ШІ, б) розробки моделі, яка запобігає створенню незаконного контенту, в) публікації резюме захищених авторським правом даних, що використовуються для навчання.

Високоєфективні моделі ШІ загального призначення, які можуть становити системний ризик, такі як досконаліша модель ШІ GPT-4, повинні будуть пройти ретельну оцінку, а про будь-які серйозні інциденти необхідно буде повідомляти Європейську комісію;

4) системи ШІ з обмеженим ризиком повинні відповідати мінімальним вимогам щодо прозорості, що дозволить користувачам приймати обґрунтовані рішення. Після взаємодії з програмами користувач зможе вирішити, чи хоче він продовжувати нею користуватися. Користувачі повинні бути обізнані, коли вони взаємодіють зі ШІ. Сюди входять системи ШІ, які генерують або обробляють/маніпулюють зображення(м), аудіо-/відеоконтент(ом), наприклад, дипфейк(ам)и.

Проголошується, що після затвердження це будуть перші у світі правила в галузі ШІ, адже системи ШІ мають контролюватися людьми, а не машинами для того, щоб запобігти негативним наслідкам [7].

Наступний крок зроблено, коли важливість забезпечення безпеки та етики у світі ШІ, що постійно розвивається, було підкреслено 8 грудня 2023 р., при підписанні Декларації Блетчлі під час Саміту безпеки штучного інтелекту у 2023 році. Декларація Блетчлі – результат колективного консенсусу 28 країн (в тому числі, України) щодо бачення сприяння безпеці та етичним міркуванням у роботі та розгортанні ШІ, у яку закладено наступні основні принципи: (1) міжнародна співпраця; (2) стандарти безпеки; (3) етичний ШІ; (4) прозорість і підзвітність; (5) обмін знаннями. Декларація Блетчлі є свідченням рішучості світової спільноти забезпечити узгодження траєкторії еволюції ШІ з загальним благом людства. Це створює прецедент для спільних зусиль у створенні глобальної основи безпеки ШІ, забезпечуючи реалізацію переваг ШІ при одночасному зниженні пов'язаних ризиків [8–10].

Щодо національного законодавства, то слід зауважити, що наразі системи/технології ШІ не врегульовані жодним українським законом [11, с. 51], втім ШІ «згадується», зокрема у «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» [12] у підрозділах «Цифровізація реального сектору економіки» та «Гармонізація з європейськими та світовими науковими ініціативами» Напрямів цифрового розвитку, у проекті «Цифрової адженди України – 2020», підготовленої за ініціативи Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [13], а у «Проекті Плану відновлення України» (Матеріали робочої групи «Діджиталізація»), підготовленому Національною радою з відновлення України від наслідків війни у липні 2022 р., серед основних проблем, які необхідно вирішити в рамках Плану відновлення, називають створення правового поля для сфери застосування технологій ШІ [11, с. 7].

Разом з тим у грудні 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена «Концепція розвитку

штучного інтелекту в Україні» [14] (далі – Концепція ШІ), зокрема за напрямом «Правосуддя». У цьому документі наголошується, що Хартія стала першим кроком Європейської комісії з питань ефективності правосуддя до сприяння відповідальному використанню ШІ в Європейській судовій системі відповідно до цінностей Ради Європи. Так, Кабінет Міністрів України відповідно до ч. 4 ст. 116 Конституції України розробляє та здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку України. Міністерством цифрової трансформації України у травні 2020 р. напрацьовано проект концепції розвитку ШІ в Україні – перший крок на шляху до розробки Програми за цим напрямом. У звіті про результати її публічного громадського обговорення (див. на веб-сайті Міністерства цифрової трансформації України URL: <https://thedigital.gov.ua>) відсутній «фідбек» за напрямом «Правосуддя». Варто зазначити, що найбільший інтерес громадськості викликали напрями «Освіта та людський капітал», а також «Наука та інновації». Нічого дивного в цьому немає, справді, без освіти та науки не буде досягнуто основної мети Концепції ШІ – побудови конкурентоспроможної економіки України та стабільного суспільства. Але ця мета не досяжна і без реальної можливості ефективного судового захисту прав, свобод, інтересів кожного. При цьому Концепція ШІ спирається і ретранслює основні принципи Рекомендації Ради Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), які є першим міжурядовим стандартом і спрямовані на підтримку інновацій та довіри до ШІ шляхом стимулювання відповідального управління ШІ, який заслуговує на довіру, при забезпеченні поваги до прав людини та демократичних цінностей [15]. Україна до них приєдналася у 2019 р.

Нас відсутність пропозицій до проекту Концепції ШІ щодо правосуддя не дивує, за великим рахунком, обговорювати нічого, адже складається враження, що автори проекту, по-перше, не розуміють місце та роль судової влади у системі вітчизняної державної влади, розділеної на три незалежні гілки, по-друге, не знають особливостей та проблем судової системи України, а по-третє, не пропонують серйозні і справді необхідні дії, що здатні гарантувати право на справедливий судовий розгляд для кожного.

Проте, «Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні» було схвалено 02 грудня 2020 р., а розпорядженням Кабінету Міністрів України 12 травня 2021 р. було затверджено план заходів з її реалізації на 2021–2024 роки [16] (примітно, що навіть під час дії воєнного стану в Україні у липні 2023 р. вносились зміни щодо забезпечення використання технологій ШІ для проведення аналізу та оцінки ефективності системи державного управління).

У червні 2022 р. великий колектив вчених (кер. проекту чл.-кор. НАН України А. Шевченко) запропонував для обговорення та внесення пропозицій проект «Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022–2030 рр.» [17], який створено Інститутом проблем штучного інтелекту Міністерства освіти і науки України і Національної академії наук України. У проекті враховано стратегії розвитку ШІ різних країн світу, зокрема «Стратегію для НАТО щодо штучного розуму» (2021), «Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні», а також багаторічний доробок вітчизняних наукових структур. Нажаль, сфера кримінальної юстиції в ній не представлена.

Водночас в Україні продовжується судова реформа, черговий етап якої розпочався у 2016 році внесенням змін до Конституції України щодо правосуддя. Указом Президента України № 231/2021 від 11.06.2021 р. затверджено «Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» (далі – Стратегія) [18], яка визначає основні засади та напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя з урахуванням кращих міжнародних стандартів та практик. Стра-

тегія наголошує на тому, що система правосуддя потребує удосконалення у частині: (1) положень релевантного законодавства та (2) впровадження невідкладних заходів для забезпечення позитивних зрушень у функціонуванні відповідних правових інститутів. При цьому серед завдань Стратегії – визначення першочергових заходів з модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства та інститутів правосуддя, судоустрою та забезпечення подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС тощо. Також у Стратегії перелічені основні проблеми, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, зокрема, недостатній рівень впровадження цифрових технологій у здійснення правосуддя. Взагалі таких проблем близько двадцяти. Проте, заходи, запропоновані у Стратегії, стосуються лише до кількох, як-от: покращення доступу до правосуддя; зміцнення незалежності судової влади та підзвітності суспільству; удосконалення суддівської кар'єри та відповідальності суддів, а також системи органів прокуратури та удосконалення інституту адвокатури. Окремий розділ присвячено розвитку конституційного судочинства. Тобто напрями та заходи щодо поліпшення стану із впровадженням цифрових технологій у здійснення правосуддя окремим підрозділом Стратегії не визначено. Втім з метою покращення доступу до правосуддя відповідно до положень Стратегії необхідно забезпечити:

- врегулювання питання щодо надання судді безпосереднього доступу до автоматизованих інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування;

- розвиток електронного судочинства з урахуванням світових стандартів у сфері ІТ, його інтегрування у національну інфраструктуру електронного врядування шляхом: (а) запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства; (б) впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу; (в) удосконалення та розвитку офіційного вебпорталу судової влади України для отримання інформації про суди і справи (провадження) з регулярним оновленням даних судової статистики.

В подальшому Державна судова адміністрація України (далі – ДСА України) підготувала Концепцію «Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022–2024 роки» (далі – Концепція ЄСІТС) [19], посилаючись на Стратегію та на виконання Закону України «Про Національну програму інформатизації». В Концепції ЄСІТС зауважено, що виконання завдань з інформатизації органів судової влади забезпечується в рамках розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури судової системи, а також в рамках впровадження ЄСІТС та спрямовується ДСА України за чотирма пріоритетними напрямками:

1. Розвиток інформаційно-комунікаційної бази місцевих та апеляційних судів та органів і установ у системі правосуддя.

2. Забезпечення сталого функціонування прикладних програмних систем (у тому числі, вже впроваджених підсистем (модулів) ЄСІТС), програмно-технічних комплексів та інформаційної інфраструктури судів, органів і установ у системі правосуддя.

3. Автоматизація діяльності судів, органів і установ у системі правосуддя. Створення нових, доопрацювання (модернізація) існуючих підсистем (модулів) ЄСІТС, їх впровадження та розвиток.

4. Модернізація та нарощування інформаційно-комунікаційної інфраструктури, забезпечення захисту інформації та кіберзахисту.

Дата прийняття Концепції ЄСІТС – 01.01.2022 р. Цілком зрозуміло, що часу для її всебічного обговорення на початок війни забракло. Зараз здається, що це питання відкладено принаймні до часу закінчення гострої фази бойових дій.

Власний перелік основних принципів застосування систем ІТ для цілей та завдань кримінального судочинства сформулювали Капліна О. В. та ін. науковці – вітчизняні фахівці у галузі кримінального процесу, ґрунтуючись на стандартах, визначених міжнародними документами, та рекомендаціях неурядових організацій: (1) пріоритетність прав людини; (2) корисність; (3) неупередженість та заборона дискримінації; (4) транспарентність; (5) багатоступеня верифікованість; (6) субсидіарність та контролюваність; (7) пояснюваність та доступність для сприйняття; (8) оскаржуваність; (9) безпека та повага до приватності [2].

Конвергенція нанотехнологій, біотехнологій, ІТ та когнітивних наук, а також швидкість появи нових комп'ютерних продуктів, заснованих на використанні інноваційних технологій, відбиваються не тільки на проблемі дотримання прав людини, в кримінальній юстиції зокрема, а й в цілому на концепції існування людини. Адже їх використання спричиняє розмивання меж «між людиною та машиною, між діями в Інтернеті та поза ним, між фізичним та віртуальним світом, між природним та штучним, між реальним життям та віртуальною реальністю. Людство нарощує свої можливості, використовуючи для цього машини, роботів та програмне забезпечення. Сьогодні вже можна створити працездатні нейрокомп'ютерні інтерфейси. Тепер йдеться вже не про «оброблену», а про «відремонтовану» людську істоту і зовсім близько – «доповнена» людська істота [20]».

По всьому світу постійно з'являються інноваційні технології, тому передбачити які нові технологічні можливості ІТ можуть виникнути у майбутньому внаслідок наукових досліджень дуже важко. Незважаючи на те, що ІТ офіційно з'явився ще в 1956 р. [21], нормативне врегулювання застосування та використання технологій ІТ в кримінальній юстиції розпочалось не так давно. Так, із появою у 1960-их роках ІТ з'явилася потреба у розробленні більш детальних правил забезпечення захисту осіб через охорону їхніх (персональних) даних. До середини 1970-х років Комітет міністрів Ради Європи прийняв ряд резолюцій про захист персональних даних з посиланням на статтю 8 ЄКПЛ – у 1981 р. була відкрита для підписання Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (далі – Конвенція № 108), а у 2018 р. за допомоги Протоколу про внесення змін вона була модернізована у напрямку вирішення нових задач із захисту персональних даних на глобальному рівні в цифрову епоху [22]. Україна Конвенцію № 108 ратифікувала у вересні 2010 р. (загалом приєдналось 55 держав). Конвенція є нейтральною щодо технологій, тому зберігає актуальність і через сорок років, став основою для національних законів та першої директиви ЄС щодо захисту даних 1995 р., за якою в 2018 р. відбулося прийняття Загального регламенту захисту даних (GDPR) [23]. Щоб збалансувати інтереси індивіда у захисті персональних даних та суспільні інтереси у збиранні даних заради боротьби зі злочинністю й забезпеченні національної і державної безпеки, Рада Європи і Європейський Союз прийняли окремі правові документи, серед яких, зокрема, і Конвенція № 108, а також Рекомендація щодо використання персональних даних поліцією, Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) тощо [24]. Поряд з тим законодавцям стає все складніше адаптуватися до швидкості еволюції науки і техніки та розробляти необхідні правила та стандарти [20].

Підсумовуючи аналіз нормативного врегулювання технологій ІТ в кримінальній юстиції ЄС та України відмітимо повільність правотворчої діяльності в Україні, від-

сутність актів вищої юридичної сили, які б унормували використання технологій/систем ШІ в кримінальній юстиції України. Більше того, видається, що такої проблема як дотримання прав учасників кримінального провадження при використанні правоохоронними і судовими органами технологій ШІ в Україні не існує. Навіть ще більше у кримінальному процесуальному законодавстві не згадуються технології ШІ, які можуть використовуватися в кримінальному процесі. Таким чином, спостерігається не відповідність нормативного регулювання реальним суспільним відносинам, що складаються у зв'язку із появою технологій ШІ, адже не можливо заперечити триваючий технологічний прогрес, частиною якого і є поява програм зі штучним інтелектом («машинним навчанням»). На наш погляд, саме відсутність нормативного регулювання та механізму захисту від нерегульованого використання технологій ШІ в кримінальній юстиції і є тією проблемою, яка потребує вирішення у найближчій перспективі. Тим паче, що для удосконалення національного законодавства наразі створено відповідні органи за всіх суб'єктів законодавчої ініціативи. Ми вважаємо, що комітети Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності та з питань цифрової трансформації, до предмету відання яких належить кримінальне процесуальне законодавство та законодавчі засади цифровізації та цифрового суспільства в Україні, Національна та державні програми інформатизації відповідно [25]; Комісія з питань правової реформи – консультативно-дорадчий орган при Президентові України (положення про яку затверджено Указом Президента України від 07.08.2019 р. № 584/2019, а її основне завданням – сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України) і відповідно до покладеного на неї завдання забезпечує розроблення та внесення Президентові України узгоджених пропозицій

з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства, готує та узагальнює пропозиції стосовно змін до кримінального процесуального законодавства та ін. (у її складі з числа її членів утворюються робочі групи з питань, зокрема реформування кримінальної юстиції) [26] та Експертно-консультаційний комітет з питань розвитку сфери Штучного Інтелекту в Україні при Міністерстві Цифрової трансформації України, створений 21.12.2019 р., основним завданням якого визначено підвищення конкурентноспроможності України у сфері ШІ, а одним із напрямів роботи – регулювання ШІ [27] здатні допомогти у її вирішенні.

У той час як ЄС наближається до прийняття Закону про штучний інтелект за наявності чинних документів щодо етичного використання ШІ, в тому числі в правосудді, ми наполягаємо на необхідності та важливості подальших наукових досліджень та розробок щодо, по-перше, можливостей застосування технологій/систем ШІ в правосудді із виявленням ризиків для кримінальної юстиції, по-друге, принципів застосування технологій/систем ШІ в кримінальній юстиції, по-третє, напрямів врегулювання використання технологій/систем ШІ в кримінальній юстиції. Підкреслимо обов'язковість співпраці науковців в галузі права та IT, юристів-практиків з метою винайдення оптимальних шляхів використання технологій ШІ в правосудді з огляду на його неминучість в майбутньому, з огляду на тренди технологічного розвитку у світі. Ми повністю погоджуємось із думкою, що була висловлена Парламентською асамблеєю Ради Європи у рекомендаціях «Технологічна конвергенція, штучний інтелект та права людини», що гарантія людської гідності у XXI столітті передбачає розробку нових форм управління, нових форм відкритої, усвідомленої та змагальної публічної дискусії, нових законодавчих механізмів і, передусім, встановлення міжнародного співробітництва, що дозволяє ефективніше вирішувати ці нові завдання [20].

ЛІТЕРАТУРА

1. CCJE (2011). Судочинство та інформаційні технології : Висновок № 14 (2011), прийнят. КРЄС на 12-ому пленар. засід., Страсбург, 7–9 лист. 2011 р. / Вища рада правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/r_14_2011_2011_11_9.pdf (дата звернення: 29.12.2023).
2. Kaplina O., Tumanlyants A., Krytska I., Verkhoglyad-Gerasymenko O. Application of Artificial Intelligence Systems in Criminal Procedure: Key Areas, Basic Legal Principles and Problems of Correlation with Fundamental Human Rights. 2023 3 (20) *Access to Justice in Eastern Europe*. p. 147-166. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.3-a000314> (дата звернення: 29.12.2023).
3. CEPEJ (2018). European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment : Adopt. at the 31st plenary meeting, Strasbourg, 3–4 Dec. 2018 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699> (дата звернення: 29.12.2023).
4. Репіна Ю.С. Світові стандарти та практики використання штучного інтелекту у судочинстві. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол.: Б.М. Головін (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2021. Вип. 41. С. 29–37.
5. European Parliament (2021). Artificial Intelligence in Criminal Law and its Use by the Police and Judicial Authorities in Criminal Matters : Resolution of 6 October 2021 (2020/2016(INI)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021IP0405> (дата звернення: 29.12.2023).
6. Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime. OJ L 210, 6.8.2008, p. 1–11. URL: <http://data.europa.eu/eli/dec/2008/615/oj> (дата звернення: 29.12.2023).
7. EU AI Act: First Regulation on Artificial Intelligence / European Parliament [News. Updated: 19-12-2023 – 11:45]. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence> (дата звернення: 29.12.2023).
8. EU agrees 'historic' deal with world's first laws to regulate AI / The Guardian. URL: [https://www.theguardian.com/world/2023/dec/08/eu-agrees-historic-deal-with-worlds-first-laws-to-regulate-ai#:~:text=The%20world's%20first%20comprehensive%20laws,Parliament%20and%20EU%20member%20states\(датазвернення:29.12.2023\)](https://www.theguardian.com/world/2023/dec/08/eu-agrees-historic-deal-with-worlds-first-laws-to-regulate-ai#:~:text=The%20world's%20first%20comprehensive%20laws,Parliament%20and%20EU%20member%20states(датазвернення:29.12.2023)).
9. The Bletchley Declaration / GOV.UK – The best place to find government services and information. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023> (дата звернення: 29.12.2023).
10. МакФарланд А. Що таке Декларація Блетчлі, підписана 28 країнами? / Unite.ai. URL: <https://www.unite.ai/uk/what-is-the-bletchley-declaration-signed-by-28-countries/> (дата звернення: 29.12.2023).
11. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Діджиталізація». Липень 2022. 120 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf> (дата звернення: 29.12.2023).
12. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : схв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.12.2023).
13. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року [проект]. URL: <https://ucc.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 29.12.2023).
14. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : схв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n8> (дата звернення: 29.12.2023).
15. OECD (2019). Recommendation of the Council on Artificial Intelligence: OECD/LEGAL/0449 [Adopt. on: 22/05/2019. Amend. on: 08/11/2023] / Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449> (дата звернення: 29.12.2023).

16. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки : затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. № 438-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.12.2023).
17. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022–2030 рр. (робочий варіант). *Artificial Intelligence*. 2022. № 1. Р. 8–157. URL: https://www.slyusar.kiev.ua/AI_2022-1-1_ua.pdf (дата звернення: 29.12.2023).
18. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : затв. Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 29.12.2023)
19. Концепція програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки (ЄСІТС) : затв. наказом Державної судової адміністрації України 14.06.2022 р. № 178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#Text> (дата звернення: 29.12.2023)
20. Parliamentary Assembly (2017) Technological convergence, artificial intelligence and human rights : Rec. 2102 (2017) : adopt. by the Assembly on 28 April 2017 (18th Sitting). URL: <https://pace.coe.int/en/files/23726/html> (дата звернення: 29.12.2023).
21. Репіна Ю.С. Перспективи використання штучного інтелекту в кримінальному судочинстві України. *Цифрова трансформація кримінального провадження в умовах воєнного стану* : матеріали круглого столу, присвяч. Всеукр. тижню права (м. Харків, 23 грудня 2022 р.) : електрон. наук. вид. / [редкол.: Н.В. Глинська (голов ред.), Д.І. Клепка, А.А. Барабаш]; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем крим. проц. та судоустрою. – Харків : Право, 2022. С. 122-126. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669984395>
22. Council of Europe (1981) Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (ETS No. 108) / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyn um=108> (дата звернення: 29.12.2023).
23. From Europe to the World: The EU and Council of Europe as Global Standard Setters in Data Protection / An official website of the European Union. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/europe-world-eu-and-council-europe-global-standards-setters-data-protection_en?s=51 (дата звернення: 29.12.2023).
24. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних / Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав, Рада Європи – Європейський суд з прав людини. Київ: К.І.С., 2015. 216 с. URL: <https://rm.coe.int/16805966a8> (дата звернення: 29.12.2023).
25. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 29 серп. 2019 р. № 19-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text> (дата звернення: 29.12.2023).
26. Питання Комісії з питань правової реформи : Указ Президента України від 07 серп. 2019 р. № 584/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-2894926> (дата звернення: 29.12.2023).
27. Експертно-консультаційний комітет з розвитку сфери штучного інтелекту в Україні при Міністерстві цифрової трансформації України / Вебсайт. URL: <https://ai.org.ua/uk/#about> (дата звернення: 29.12.2023).